URME VECHI DE LOCUIRE ÎN COLȚUL DE SUD-VEST AL DOBROGEI

PETRE DIACONU și NIȚĂ ANGHELESCU

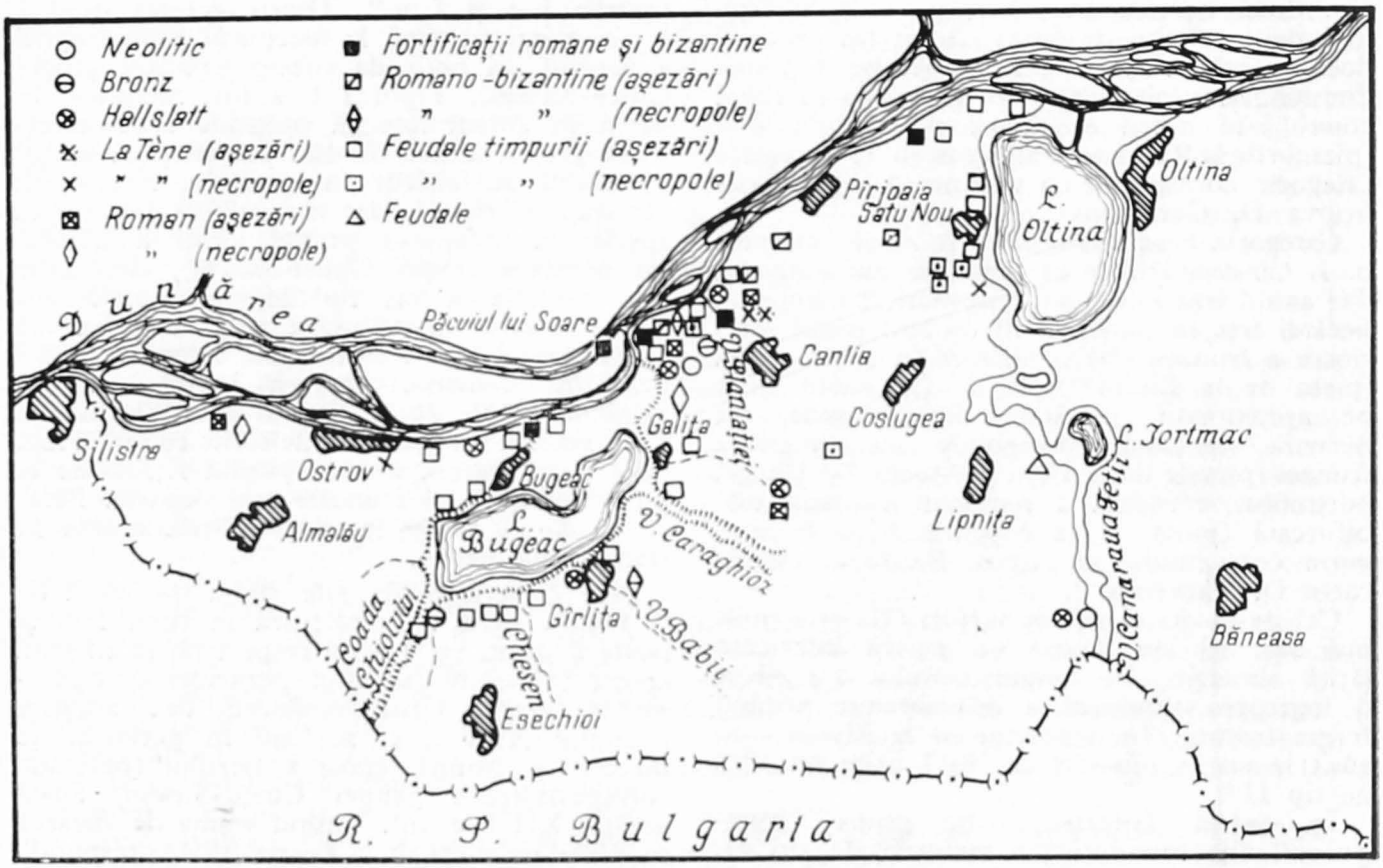

Fig. 1 — Harta zonei sud-vestice a Dobrogei.

Paralel cu săpăturile arheologice efectuate în insula dunăreană Păcuiul lui Soare (Adamclisi) [1], colectivul șantierului nostru a întreprins cu regularitate cercetări de suprafață în regiunea înconjurătoare [2] cu care prilej au fost depistate numeroase așezări și necropole din diferite vremuri (fig. 1).

În cele ce urmează vom prezenta obiectivele arheologice în ordinea în care au fost descoperite. Dintru început facem precizarea că trei dintre ele au început, între timp, să fie explorate.

Pe malul drept al Dunării, în fața cetății de pe insula Păcuiul lui Soare, se află un deal cunoscut sub numele de Dervent. Pe o bună suprafață a acestui deal sînt risipite la suprafața solului foarte multe fragmente ceramice databile în epoca romano-bizantină (sec. IV—VI) [3]. Pe versantul sudic al Derventului, în locul numit « la Nuci » se găsesc foarte multe cioburi databile în secolele IX—X.

În partea de sud-vest a aceluiași deal se păstrează resturile unei fortificații bizantine, de formă dreptunghiulară, înconjurată cu șanț de apărare. Judecînd după primele indicii căpătate în săpăturile începute în anul 1965 fortificația datează, probabil, din primele două decade ale secolului al XI-lea. Cu ocazia săpăturilor s-au constatat sporadice urme de viețuire din epoca neolitică (cultura Hamangia),

[1] Vezi rapoartele preliminare publicate în Materiale, V, VI, VII, VIII, precum și Petre Diaconu, *Kreposti X-XV vv. v Păcuiul lui Soare v svete arheologhiceskih issledovanii* în „Dacia", N.S.V., 1961, p. 485—501.

[2] La aceste periegheze au participat: Petre Diaconu, D. Vîlceanu, R. Popa, Seb. Morintz, Gh. Diaconu, cercetători la Institutul de arheologie al Academiei R.S.R., N. Anghelescu, directorul Muzeului de istorie din Călărași, V. Culică, jurisconsult, Em. Zah, geolog.

[3] Săpăturile efectuate aici în vara anului 1966 au scos la iveală și morminte din vremea respectivă.

https://biblioteca-digitala.ro

din epoca bronzului (fig. 2), din prima epocă a fierului (Hallstatt), și din vremea stăpînirii romane și romane tîrzii. În incinta fortificației dar și în afara ei, pe panta de nord-vest a dealului Dervent [4] se găsesc morminte de inhumație creștine din secolul al XI-lea.

Între dealul Dervent și punctul « Mănăstire » se întinde o terasă destul de largă numită de către localnici « Draca ». Chiar la extremitatea nord-vestică a terasei Draca, la circa 50 m depărtare de malul drept al brațului Ostrov, ar exista — după spusele locuitorilor din satul Galița — morminte din cărămizi înăuntrul cărora au fost găsite în timpul lucrărilor agricole schelete însoțite de inventar funerar. Este probabil ca ele să dateze din epoca romană.

În partea de nord-est a bazinului lacului Bugeac, pe ambele versante ale gurii văii Galița se observă și astăzi — mai ales sub formă de fragmente ceramice — urmele unei așezări din epoca feudală-timpurie (sec. IX—X). Mergînd vreo 4 km, în sus, pe firul văii Galița se ajunge la o cișmea de piatră cunoscută de localnici sub numele de « Cișmeaua de la Scorcea ». Pe povîrnișurile dealului din spatele cișmelei se găsesc cioburi din prima epocă a fierului (Hallstatt) și din epoca romană.

La Gura văii Cuiungiuc sau Caraghioz — cum mai este denumită—situată la circa 1 km spre sud de satul Galița, a fost reperată o așezare din secolul X. Aici, alături de fragmentele ceramice din pastă nisipoasă apar destul de des și cioburi provenite de la oale modelate din pastă cenușie și decorate cu linii lustruite. Așezări din aceeași vreme au mai fost găsite pe malul de sud și sud-vest al lacului Bugeac, una la gura văii Babii, a doua la gura văii Chesenului Mic și alte trei pe platoul dintre Chesenul Mic și așa-numita « Coada Ghiolului ».

Urme de viețuire din secolul X au fost reperate chiar la Coada Ghiolului precum și în alte două locuri de pe malul de nord al lacului Bugeac.

De notat că, în zona care mărginește dinspre sud lacul Bugeac, au apărut urme de viețuire și din alte epoci. Astfel, la intrarea în comuna Gîrlița, în imediata apropiere a șoselei care vine dinspre Galița, au ieșit la iveală morminte din epoca romană-tîrzie. Din inventarul funerar scos la lumină în timpul unor lucrări agricole nouă nu ne-a parvenit decît o amforetă care poartă urme de smalț. Pe botul de deal care mărginește dinspre sud gura văii Babii, deci chiar pe malul lacului Bugeac, se păstrează și astăzi o fortificație hallstattiană cu val și șanț de apărare. Fragmentele ceramice ieșite la iveală îndreptățesc o datare a fortificației în hallastattul mijlociu [5].

La nord-est de lacul Bugeac, în suprafața de teren dintre satul Bugeac și malul drept a brațului Ostrov — pe un platou destul de întins — se întîlnesc, la tot pasul, fragmente ceramice (nisipoase, cenușii și smălțuite verde-oliv) datînd din sec. X—XI. Asemenea fragmente ceramice, dar și resturi de locuințe-bordeie se găsesc și pe « Piscul Bugeacului » situat chiar pe malul drept al brațului Ostrov acolo unde se unesc cele două șosele care vin dinspre comuna Ostrov. Pamfil Polonic marca în acest loc la sfîrșitul veacului trecut și ruinele unui castru. De aici și pînă la Ostrov, pe malul brațului cu același nume apar sporadic cioburi hallstattiene și din epoca feudală-timpurie.

Tot pe același mal, la circa 6 km spre vest de comuna Ostrov, în amonte de lacul numit « La Pietre » se află ruinele unei așezări romane din secolele II—IV (poate mărturie a unui vicus sau a canalelor orașului Durostorum). În ruptura malului se observă și astăzi ziduri din pietre legate cu pămînt, gropi de bucate, podele etc. De aici s-au recoltat multe vase întregi, precum și fragmente ceramice, statuete de lut ars, cărămizi ștampilate cu mențiunea leg. XI CL, monede, diferite unelte, podoabe ș. a. O parte din obiectele amintite se păstrează acum în Muzeul din Călărași. Mai trebuie amintit că tot aici, în 1954, în malul surpat a ieșit la iveală un grup de cuptoare de olari [6].

În marginea estică a așezării romane se găsește o necropolă din aceeași vreme. În vara anului 1964 am avut prilejul să cercetăm un mormînt ce fusese distrus în parte de localnici. Mormîntul — prevăzut cu boltă — era zidit în întregime din cărămizi. Înăuntrul lui, în afară de oasele umane, firește deranjate, s-a găsit și un opaiț de lut.

La ieșirea din comuna Ostrov, în dreapta șoselei ce duce spre Constanța, acolo unde sînt situate și magaziile SMT-ului se găsește o necropolă de incinerație din sec. IV—III î. e. n. O bună parte din necropolă a fost distrusă cu prilejul construirii depozitelor de cereale. Din informațiile culese și verificate la fața locului reiese că oasele calcinate erau depuse în urne lucrate cu mîna și acoperite cu alte vase. Uneori, drept capac au servit vase lucrate la roată.

Plecînd de la Dervent pe malul drept al Dunării în direcția Gura Canliei, ajungem după un km și jumătate la gura văii « La Plantație » [7]. În interiorul acestei văi, la circa 250 m depărtare de gura ei, pe versantul de vest al dealului din dreapta se găsesc cioburi feudale timpurii decorate cu striuri.

În fundul văii, în imediata apropiere a cișmelei — după spusele localnicilor — ar fi existat o necropolă de incinerație, probabil din secolul al IX-lea, dacă am ține seama de cele cîteva fragmente ceramice găsite la fața locului.

[4] Petre Diaconu, *Un mormînt din secolul al XI-lea, descoperit la Dervent*, în „Studii și Cercetări de istorie veche," XIV, 1, 1963, p. 213—216.

[5] Acest obiectiv a fost cercetat printr-un sondaj, de către Sebastian Morintz în vara anului 1964.

[6] N. Anghelescu, *Descoperiri arheologice în raionul Călărași și Slobozia*, în SCIV, VI, 1—2, 1955, p. 312.

[7] Această vale pînă către sfîrșitul veacului trecut s-a numit „Valea Vecinei".

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 2. Vas din epoca bronzului descoperit la Dervent.
Fig. 3. Topor de piatră din epoca bronzului descoperit la Coada Ghiolului.
Fig. 4. Opaiț creștin din epoca romano-bizantină de la Gura Canliei.
Fig. 5. Ciob de tip Hamangia de la Canaraua Fetei.
Fig. 6. Vas din sec. VIII de la Fîntîna lui Adam.

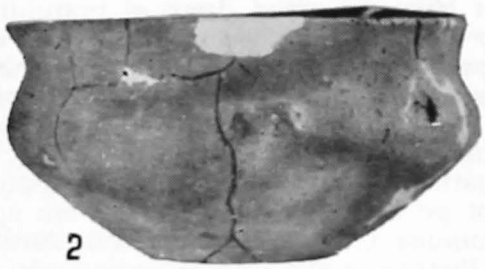

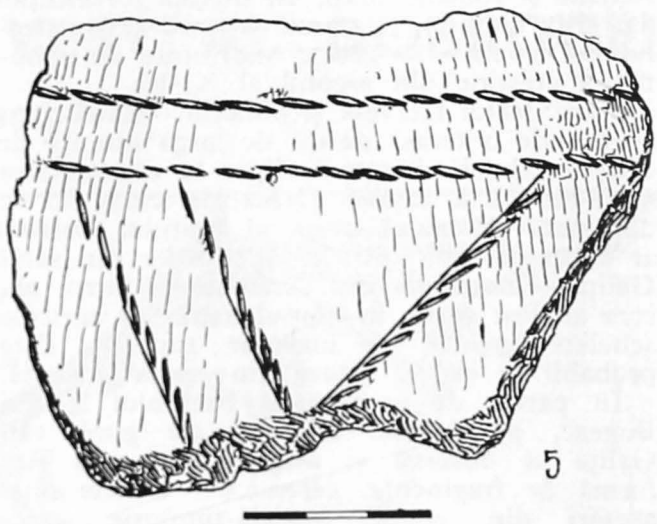

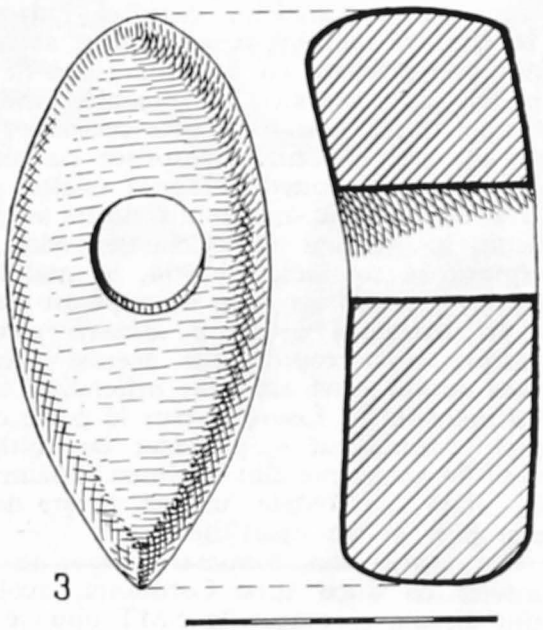

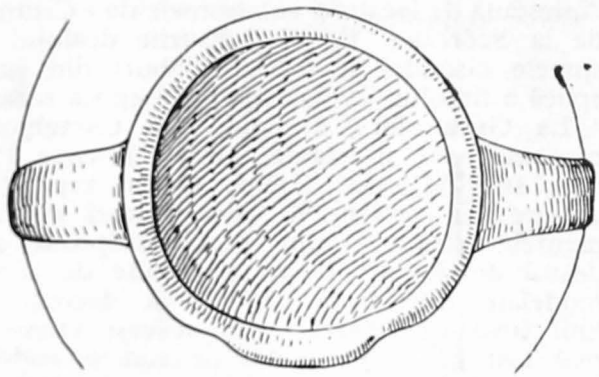

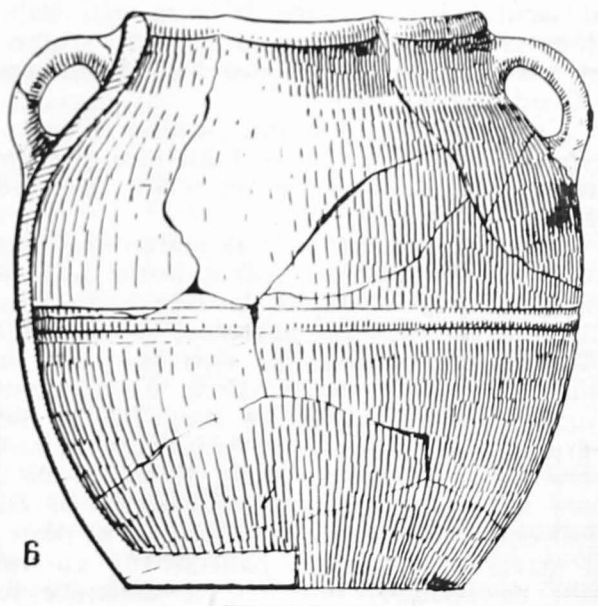

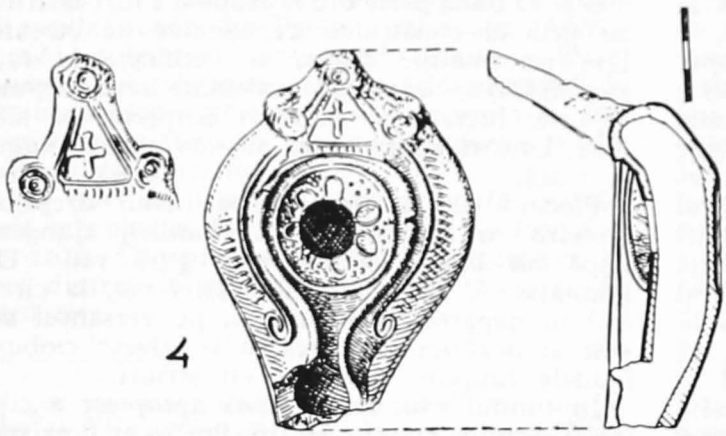

La 1 km nord-est de valea « La Plantație » — tot pe malul drept al Dunării — în fața insulei Aurora se deschide gura « Văii Canliei ». Aici se găsesc urmele unei cariere din care s-au scos blocuri de piatră folosite la construirea zidurilor cetății bizantine de pe insula Păcuiul lui Soare. În spatele carierei se desfășoară un platou bogat în resturi arheologice [8] apar-

[8] În acest punct s-a făcut un sondaj de către Seb. Morintz în vara anului 1964.

https://biblioteca-digitala.ro

ținînd a două epoci diferite: 1) hallstattiană și 2) feudală-timpurie (sec. IX—X). La circa 30—40 m mai înspre dreapta de așezarea din secolele al IX—X-lea se mai păstrau pînă acum trei-patru ani, în ruptura malului, urmele a două cuptoare de ars olane. De altfel, această epocă este foarte bine reprezentată la Gura Canliei [9]. Aici se găsesc ruinele unui castru roman reperat încă în secolul trecut de Pamfil Polonic. Pe povîrnișurile de apus și de sud ale dealului care mărginește dinspre nord gura Văii Canlia — cultivată astăzi cu vie — au fost scoase la lumină o așezare și cîteva morminte de incinerație din epoca La Tène [10], iar pe malul Dunării, la gura unui pîrîiaș, cunoscut de localnici sub numele de « Dereaua », în ruptura unui mal situat la o depărtare de 300 m de așezarea feudală timpurie, se observă puternice urme de viețuire din epoca romano-bizantină. Între numeroasele obiecte ceramice adunate de aici o notă deosebită face un opaiț creștin (fig. 4), databil în prima jumătate a veacului al VI-lea. Acesta e modelat dintr-o pastă caolinoidă și poartă pe o bună parte a suprafeței sale o vopsea roșie.

Ceva mai departe, pe malul drept al Dunării, în direcția satului Pîrjoaia, pe platoul unui deal care mărginește dinspre vest valea Ghivislicului există o întinsă așezare romană din secolul al IV-lea.

Urme din aceeași vreme dar și din secolul al VI-lea se găsesc într-o cantitate mare în punctul Cale Gherghi, pe malul drept al Dunării la trei km în aval de satul Pîrjoaia. În acest loc se păstrează, relativ bine, ruinele unei fortificații cunoscute mai dinainte [11] și identificată de unii cercetători ca Sucidava din Scythia Minor [12]. Pe plaja din fața cetății se găsesc numeroase fragmente ceramice, monede, podoabe, diferite unelte, sigilii [13] etc. toate din secolele IV—VI. Ici-colo apar și cioburi din epoca feudală-timpurie.

În bucla de teren, determinată de malul drept al Dunării și malul de nord-vest al lacului Oltina, cunoscută sub numele de Coada Dealului, există o așezare din epoca feudală-timpurie bogată în fragmente ceramice provenind de la oale, amfore, și căldări — databile în sec. XI. Ceva mai spre sud de Coada Dealului, tot pe malul drept al Dunării, într-un loc situat aproximativ la jumătatea distanței între dealurile Cetatea și Nichita se găsesc cioburi din epoca feudală-timpurie.

În vatra « Satului nou » de pe malul vestic al lacului Oltina există — după cum se știe — trei necropole [14] și trei așezări, de asemenea din epoca feudală-timpurie (probabil sec. VIII—IX). În marginea de est-sud-est a aceleiași localități, în punctul « Suhat », se găsește o necropolă de incinerație din epoca La Tène [15].

La apus de Satul Nou, la circa 2 km depărtare, în direcția Pîrjoaia, în locul numit « La Red » se află o așezare din epoca romană. La suprafața solului se găsesc numeroase fragmente ceramice de oale și amfore, cărămizi și țigle, oase etc. De aici provine bustul în piatră al unui leu — păstrat astăzi în Muzeul de istorie din Călărași. Este posibil ca această așezare databilă între secolul al IV-lea și al VI-lea, să fie funcționată de existența cetății de la Pîrjoaia.

Pe valea « Canaraua Fetei » care se deschide în căldarea lacului Iortmac, la gura unei peșteri situate la 500 m depărtare de frontieră, deci la 5 km vest de comuna Băneasa se găsesc numeroase cioburi hallstattiene.

Într-un loc de pe drumul care leagă malul de sud al lacului Iortmac de comuna Lipnița, la o depărtare de 1,5—2 km de sat se găsesc cioburi din epoca feudală-tîrzie, probabil din sec. XVIII.

Părăsind această zonă și ajungînd la șoseaua care leagă Constanța de Ostrov, după cîțiva kilometri se ajunge la locul numit « Fîntîna lui Adam », situat cam în dreptul punctului de ramificație al șoselei ce duce spre Canlia. Aici, tractoarele au scos la iveală cioburi de oale și oase calcinate aparținînd unei necropole de incinerație. În lipsa unor săpături nu se poate afirma dacă există sau nu și morminte de inhumație. Judecînd după singurul vas întreg care a intrat în posesia noastră putem admite că necropola datează din secolul VIII. Vasul este modelat dintr-o pastă curată, arsă reducător. Ca decor el poartă pe corpul său cîteva linii lustruite dar și unele incizate în pastă crudă. De remarcat că această oală prevăzută cu două toarte are o gură oarecum trilobată (fig. 6)—detaliu care o apropie și mai mult de un vas, de asemenea cenușiu, descoperit în necropola de la Novi-Pazar (Bulgaria) [16] și de altul de la Histria-Sat. [17]

În sfîrșit, revenind pe malul drept al Dunării, cam la jumătatea distanței dintre dealul Dervent și gura văii « La Plantație », pe o terasă superioară se găsește un imens depozit de nisipuri cunoscut de localnici sub numele de « Nisiparnița ».

Aici se găsesc ici-colo cioburi, din epoca romană și feudală-timpurie.

---

[9] D. Vîlceanu, *Urme de viețuire antică la Gura Canliei*, în SCIV, 1, XIII, 1962, p. 141—144.

[10] D. Vîlceanu, *op. cit.*, p. 142.

[11] P. Polonic, *Cetățile antice de pe malul drept al Dunării (Dobrogea), pînă la gurile Dunării*, în „Natura", 1935, p. 19 și harta de la p. 21; Petre Diaconu, *Urme vechi creștine descoperite în sud-vestul Dobrogei*, în Biserica Ortodoxă Română, LXXXI, 5—6/1964, p. 546, cf. Vasile Culică, *Croix romano-byzantines découvertes à Pîrjoaia*, în „Dacia" N.S., IX, 1965, p. 419—425.

[12] P. Diaconu, *op. cit.*, p. 549.

[13] Ibid, p. 548—550.

[14] B. Mitrea și N. Anghelescu, *Săpăturile de la Satu Nou*, în „Materiale", V, p. 539—542; vezi de asemenea B. Mitrea în „Materiale", VI, p. 579 — 592; VII, p. 551 — 560; VIII, p. 643—647.

[15] B. Mitrea, C. Preda și N. Anghelescu, *Șantierul Satu Nou, Necropola geto-dacă* în „Materiale" VIII, 1962, p. 369—372.

[16] St. Stancev, *Necropolăt do Novi-Pazar*, Sofia, 1958, pl. XXII/7.

[17] vezi „Dacia", N.S., VII, p. 388, fig. 24/2.

https://biblioteca-digitala.ro